

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki

Metin Kamil ERCAN*

In this article causes of financial crisis are firstly explained in brief, secondly recent trends in Direct Foreign Investment inflows and outflows to and from OECD countries and also between developed and developing countries are analyzed. After that, the macroeconomic impact of Direct Foreign Investment on host country economies is discussed by analyzing China and the effects of Direct Foreign Investment on that country's economic growth, domestic investment, employment creation, exports and foreign trade balance. Finally under these topics are analyzed Turkey's portfolio investments and Direct Foreign Investments structure.

GİRİŞ

Bu çalışmada gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizlerin genel olarak çıkış nedenleri ve süreci belirlenmekte, Doğrudan Yabancı Yatırım (Direct Foreign Investment)'ların kalkınmış ve kalkınmaktaki ülkelerdeki durumunun finansal analizi yapılarak bu yatırımların ülkenin ekonomik büyüme, yerli yatırımlar, işgücü, ihracat ve ülke ticareti üzerindeki makroekonomik etkileri incelenmekte, Türkiye'nin yabancı sermaye profili analiz edilmektedir.

I. FİNANSAL KRİZLERİN OLUŞUM NEDENLERİ

Günümüzde ağırlık kazanan IMF'nin görüşü, eğer bir ülke kendi çabaları ve iç dengeleri ile krizden çıkamıyor, ancak dış müdahalelerle krizi atlatabiliyorsa, bu ülke yeniden kriz yaşayabilir ve verilen krediler de boşa gitmiş olur şeklindedir. Aynı doğrultuda IMF üzerinde etkili olan ABD'nin yoğunluk kazanan görüşü de; krizdeki ülkelere verilen IMF kredisinin ahlaki çöküntüye neden olduğu ve krizi çıkaran ülkenin krizin bedelini de kendisinin ödemesi şeklindedir. Bir ülkede finansal krizi başlıca: (Ayrıca bkz. Bircan 2001;4..)

- Uygulanmakta olan döviz kuru politikası ve döviz piyasaları,
- Piyasalardaki ödeme gücü yetersizlikleri, ve

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

- Banka iflasları, başlıklarında değerlendirmek gereklidir.

Eğer ülkede sabit kur sistemi uygulanmakta ise o ülkenin merkez bankasının temel görevlerinin başında kuru sabit tutmak gelecektir. Merkez Bankası bur. da kur riskini yüklenmekte ve genellikle piyasaya döviz vermektedir. Böylece döviz ucuz, ülkenin parası değerli olmakta, ihracat olumsuz etkilenmekte, ödemeler dengesi açık vermektedir. Ülke, açığı kapatmak için devalüasyon yapma baskısıyla karşı karşıya gelmektedir. Sabit kur politikası uygulayan ülke, ödemeler dengesi açığını kapatmak için dış borçlanmaya özellikle kısa vadeli dış kaynaklara baş vurmaya zorunda kalmaktadır. Böylece, ülkedeki bankaların açık pozisyonları artmakta, bankalar da döviz cinsinden olan borçlarını, döviz cinsinden kredi vererek kur riskinden kaçma eğilimine girmekte, kur riskini kredi kullanan işletmelere yüklemektedir. Devalüasyon baskısı, kredi vadelerinin kısa olması, firmaların hangi şartlarda olursa olsun borçlarını yenileme ihtiyaçları ile borsada meydana gelebilecek hızlı değer düşmeleri, faizlerin yükselmesine, firmaların ödeme güçlüğü içerisine girmesine, bankaların tedirginliğine ve kredi vermekten kaçınmasına neden olacaktır. Ekonomideki daralma, batık kredilerdeki artma beraberinde banka iflaslarını da getirecektir.

Finansal kriz yaşayan ülkelerdeki ortak bir davranış da kriz öncesi iyimser bir hava ile birlikte özellikle spekülatif yatırımlarda büyük artışların gözlenmesidir. İyimser ortamda fiyatı yükselen mallar kredilere teminat olmakta, daralma ile bu malların likit değerleri düşmekte, kredilerin geri dönüşüne imkan vermemektedir. Bankacılık sisteminin liberalize edildiği fakat bankacılık denetlemelerinin zayıf ve kanuni yaptırımlarının olmadığı veya kanun boşluklarının olduğu ülkelerde banka krizleri "hortumlama"(looting) nedeniyle ortaya çıkmakta olup banka yöneticileri sadece yüksek riskli projelere yatırım yapmakla kalmamakta ayrıca batacağı garanti olan projelere de yatırım yaparak bu projelerden kişisel çıkar sağlamaktadırlar. (Yılmaz 2001; 60)

Para politikası ve enflasyonu düşürme politikası olarak faiz hariç tutulduğunda uygulanabilecek; Para Miktarı Çıpası, Döviz Kuru Çıpası ve Enflasyon Çıpası hedeflemesi bulunmaktadır. Türkiye 1990'ların başında Para Miktarı Çıpasını, 1994 ve 2000'li yıllarda Döviz Kuru Çıpası hedeflemesini denemiş ve başarısız olmuştur. Döviz Kuru Çıpası uygulamasından sonra kriz yaşayan Brezilya, Meksika, Tayland gibi ülkeler arasına Türkiye de dahil olmuştur. (Uygur 2001; ..) Türkiye de yaşanan son finansal krizlerde IMF'nin izlediği politika, sabit döviz kuru sistemini uygulayarak yurt dışına döviz çıkışını engellemek, sıkı para politikaları ile harcamaları dolayısıyla talebi azaltmak olmuştur. Türkiye de yabancı sermaye girişlerinin büyük bölümü kısa vadeli banka kredileri ve portföy yatırımları olduğundan, krizle birlikte bunların yurt dışına kaçışları da büyük olmuştur. Döviz kurunun çıpa olarak kullanıldığı istikrar programlarında sabit kurun hangi noktaya kadar sürdürüleceği önem kazanmakta olup, ülke yöneticileri için sistemden

vazgeçilmesi prestij kaybı olarak görülmektedir. Ülkeyi yönetenlerin sabit kur ısrarı büyük rezerv kayıplarına neden olmaktadır. Sabit döviz kurundan vazgeçmede en uygun nokta kaynak girişinin en fazla olduğu nokta olarak ifade edilmektedir. (Uygur 2001; 21)

Gelişmekte olan ülkelerde borçlanmalar, özellikle uzun vadeli borçlanmalar döviz cinsinden sağlanabildiğinden merkez bankasının para politikası, krizden kurtulmada etkin olamamaktadır. Halbuki, gelişmiş ülkelerde vadelerin uzun olması, borçlanmaların yerli para cinsi ağırlıklı olması merkez bankasının açık piyasa işlemleri ile borç vererek likiditeyi artırması kriz için çözüm oluşturabilmektedir. Örneğin, Amerika da büyük buhran sonucu 1933 de FED'in para arzını artırması, New York borsasında 1987 de yaşanan hızlı düşüşte aynı paralelde FED'in müdahalesi ekonomik büyümeyi artırmıştır. Türkiye gibi yüksek enflasyonun seyrettiği gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlere karşı alınacak önlemlerin başında, kısa vadeli kaynak temininden uzun vadeli kaynak teminine geçişi sağlayacak ortamı hazırlamak gelmektedir. Durum böyle olunca Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki artışlar büyük önem kazanmaktadır.

II. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR'IN FİNANSAL ANALİZİ

Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslar arası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya birkaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır. (DPT 2000;1)

Çok uluslu şirketlerin yatırım stratejileri, Doğrudan Yabancı Yatırım konusuna beraberinde önemli anlayışları da getirmiştir. Globalleşme ile son yıllarda firma stratejilerinin önemli parçası olan Doğrudan Yabancı Yatırım bir fırsat olmaktan çıkıp zorunlu hale gelmiştir. (Mandle 2001:26) OECD ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımların yıllar itibarıyla durumu aşağıdaki gibidir. (OECD 2000;24)

Tablo 1: 1996-1999 Yılları OECD Ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırım Akışları (Milyon Dolar)

	Sermaye Girişleri				Sermaye Çıkışları			
	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
Avustralya	5.171	7.510	6.502	4.441	5.927	6.262	2.466	-3.192
Avusturya	4.429	2.656	4.902	2.952	1.935	1.948	2.948	2.703
Belçika	14.061	12.093	22.724	15.868	8.065	7.273	28.453	24.937
Kanada	9.407	11.470	16.499	24.268	12.879	22.054	26.775	17.362
Çek Cum.	1.428	1.300	2.540	4.877	153	25	175	197
Danimarka	776	2.801	6.722	7.450	2.518	4.210	3.962	8.207
Finlandiya	1.109	2.116	12.141	3.024	3.596	5.292	18.643	4.194
Fransa	21.942	23.174	28.955	37.416	30.395	35.586	41.913	88.324
Almanya	6.577	11.092	21.271	52.403	50.841	40.716	91.183	98.853
Yunanistan	5.888	3.586	3.709	539	-	-	-	573
Macaristan	2.275	2.173	2.036	1.944	-3	431	481	249
İzlanda	82	149	112	90	62	51	99	70
İrlanda	1.888	1.676	3.904	5.422	-	-	8.569	18.326
İtalya	3.535	3.698	2.611	5.019	6.465	10.619	12.078	3.038
Japonya	228	3.224	3.193	12.378	23.424	25.991	24.159	20.730
Kore	2.325	2.844	5.416	8.798	4.670	4.449	4.799	4.044
Meksika	9.185	12.830	11.311	11.568	-	-	-	-
Hollanda	15.055	14.499	41.977	33.341	31.230	29.247	51.365	45.540
Y. Zeland	3.697	1.832	2.172	989	-1.260	-1.602	376	1.020
Norveç	3.201	3.786	3.882	6.579	5.918	5.047	2.418	5.483
Polonya	4.498	4.908	6.365	6.471	53	45	316	123
Portekiz	1.368	2.278	2.802	570	376	1.668	2.901	2.679
İspanya	6.820	6.387	11.797	9.357	5.590	12.547	18.935	35.421
İsveç	5.076	10.968	19.569	59.102	4.674	12.648	24.376	18.951
İsviçre	3.078	6.642	7.499	3.412	16.150	17.747	16.631	17.910
Türkiye	722	805	940	783	110	251	367	645
İngiltere	26.084	33.245	64.388	82.176	34.125	61.620	119.463	199.275
Amerika	88.977	109.264	193.375	282.507	92.694	109.955	132.829	152.152
Toplam	248.882	299.004	509.213	683.744	340.977	414.079	636.480	767.814

Kaynak: OECD 2000, International Direct Investment Database

OECD ülkelerinin 1999 yılı Doğrudan Yabancı Yatırım girişleri toplamı yaklaşık 684 Milyar, çıkışları da 768 Milyar dolar olarak görülmektedir. 1999 yılı rakamlarına bakıldığında ABD tek başına sermaye girişlerinde %41'lik, çıkışlarında da yaklaşık %20'lik bir paya sahiptir. 1996, 1997 yıllarında ABD'nin Doğrudan Yabancı Yatırım giriş ve çıkış rakamları birbirine yakınken 1998 yılında net olarak 61 Milyar dolar ve 1999 yılında da net 130 milyar dolarlık sermaye girişi sağlamıştır. Amerika'ya doğrudan yabancı sermaye girişinin büyük kısmı başta 1/3'ü İngiltere olmak üzere, Almanya ve Hollanda' dan olmuştur.

İngiltere'nin 1999 yılı rakamlarında girişler, OECD toplamı içerisinde %12'lik paya sahip iken, sermaye ihracında %26'lık paya sahiptir. İngiltere'den net çıkışlar sırasıyla 1997 yılında 28 milyar dolar, 1998 yılında 55 milyar dolar ve 1999 yılında da 117 milyar dolar olmuştur. 1999 yılında Amerika en büyük doğrudan yabancı sermaye ithalcisi iken İngiltere'de en büyük doğrudan yabancı sermaye ihraç eden konumundadır.

Japonya'nın sermaye çıkışları giderek azalırken, sermaye girişlerinde çok hızlı artış gözlenmektedir. Örneğin, Japonya'nın doğrudan yabancı yatırım girişleri 1998 den 1999'a 3 milyar dolardan 12 milyar dolara artarak dört katına çıkmıştır. Bunda Renault'un Japonya'da Nissan hisse senetlerinin büyük bir kısmını satın almasının büyük etkisi olmuştur. Doğrudan Yabancı Yatırım rakamlarının arkasındaki en önemli faktör kıtalararası şirket birleşme ve satın almaları olmaktadır. Almanya'da da 1998'den 1999'a Doğrudan Yabancı Yatırım çıkışları %8 artış gösterirken, girişlerdeki artış %150'lere ulaşmıştır. Tablo 1'de İsveç, Meksika, Kore, Polonya, Norveç, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın da yoğun Doğrudan Yabancı Yatırım girişi sağladıkları görülmektedir.

OECD ülkelerinin 1990-1999 dönemi on yıllık Doğrudan Yabancı Yatırımlarının kümülatif tutarlarına bakıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır. (OECD 2000;29)

Tablo 2: OECD Ülkeleri 1990-1999 Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımları
(Milyon Dolar)

GİRİŞLER		ÇIKIŞLAR		NET ÇIKIŞLAR	
<i>ABD</i>	927.378	<i>ABD</i>	876.705	Almanya	305.988
<i>İngiltere</i>	319.726	<i>İngiltere</i>	566.400	İngiltere	246.674
<i>Fransa</i>	215.804	<i>Almanya</i>	422.455	Japonya	222.720
<i>Hollanda</i>	159.523	<i>Fransa</i>	347.839	Fransa	132.035
<i>İsveç</i>	127.633	<i>Hollanda</i>	250.860	Hollanda	91.337
<i>Belçika-Lükсен.</i>	123.206	<i>Japonya</i>	248.729	İsviçre	84.506
<i>Almanya</i>	116.467	<i>Kanada</i>	120.113	İtalya	33.451
<i>Kanada</i>	99.000	<i>İsviçre</i>	119.187	Kanada	21.113
<i>İspanya</i>	97.780	<i>Belçika-Lükсен.</i>	109.350	Finlandiya	17.919
<i>Meksika</i>	81.570	<i>İsveç</i>	102.114	İrlanda	9.444
<i>Avusturalya</i>	58.910	<i>İspanya</i>	93.236	Kore	4.366
<i>İtalya</i>	37.697	<i>İtalya</i>	71.148	Norveç	1.460
<i>İsviçre</i>	34.680	<i>Finlandiya</i>	40.760	Danimarka	782
<i>Danimarka</i>	32.176	<i>Danimarka</i>	32.958	İzlanda	-96
<i>Polonya</i>	30.616	<i>Kore</i>	29.018	Avusturya	-2.929
<i>Yunanistan</i>	26.942	<i>Norveç</i>	28.131	İspanya	-4.544
<i>Norveç</i>	26.670	<i>İrlanda</i>	26.895	Türkiye	-6.029
<i>Japonya</i>	26.008	<i>Avustralya</i>	26.596	Portekiz	-7.038
<i>Kore</i>	24.653	<i>Avusturya</i>	18.155	Belçika-Lükсенb.	-13.856
<i>Finlandiya</i>	22.841	<i>Portekiz</i>	10.463	Çek Cumhuriyeti	-14.404
<i>Avusturya</i>	21.084	<i>Yeni Zellanda</i>	5.135	Yeni Zellanda	-15.620
<i>Yeni Zellanda</i>	20.754	<i>Türkiye</i>	2.087	Macaristan	-18.357
<i>Macaristan</i>	19.618	<i>Macaristan</i>	1.261	İsveç	-25.519
<i>Portekiz</i>	17.501	<i>Çek Cumhuriyeti</i>	828	Yunanistan	-26.369
<i>İskoçya</i>	17.451	<i>Polonya</i>	639	Polonya	-29.977
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	15.233	<i>Yunanistan</i>	573	Avustralya	-32.314
<i>Türkiye</i>	8.116	<i>İzlanda</i>	380	ABD	-50.673
<i>İzlanda</i>	476	<i>Meksika</i>	Na	Meksika	-81.570
TOPLAM OECD	2.709.512	TOPLAM OECD	3.552.013	TOPLAM OECD	842.501

Kaynak: OECD 2000, International Direct Investment Database

Tabloda OECD ülkelerinden on yılda 2.7 Trilyon dolar girişe karşılık 3.5 Trilyon dolar çıkışın olduğu görülmektedir. Bu on yıllık dönemde OECD ülkelerinin, OECD dışı ülkelere doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla kaynak aktarımı toplam 842 milyar dolar olmuştur. Tablo, Doğrudan Yabancı Yatırım

girişlerinin ve çıkışlarının ilk üç sırasında yer alan ülkelerin, toplamın %50'den fazlasına sahip olduklarını da göstermektedir. Bu on yıllık dönemde, Doğrudan Yabancı Sermaye girişinde ilk sekizde yer alan ülkelerin aynı zamanda çıkışlarda da ilk on içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Bu durum Doğrudan Yabancı Yatırımların çok büyük bir kısmının karşılıklı olarak gelişmiş ülkeler arasında seyrettiğini göstermektedir. 1990-1999 dönemini içeren bu sürede net tutar olarak en büyük sermaye ihraç eden ülkelerin sırasıyla 306 milyar dolarla Almanya, 247 milyar dolarla İngiltere ve 222 milyar dolarla Japonya olduğu; aynı biçimde net olarak en büyük sermaye ithal eden ülkelerin de 82 milyar dolarla Meksika, 51 milyar dolarla Amerika Birleşik Devletleri ve 32 milyar dolarla Avustralya olduğu gözlenmektedir. Türkiye bu dönemde 8 milyar dolarlık giriş ve 2 milyar dolarlık çıkış toplamı ile net Doğrudan Yabancı Yatırım olarak 6 milyar dolar sermaye girişi sağlamıştır.

III. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Doğrudan Yabancı Yatırımların yatırım yapılan ülkenin ekonomisi üzerinde mikro ve makro bazda etkilerinin olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Doğrudan Yabancı Yatırımlardan mikro bazda, teknoloji transferiyle beraber yerel firmalar ve Ortak Girişim (Joint Venture)'lerin teknik ve yönetim etkinlik ve becerilerinin değişimi, işçilerin eğitimi v.b.; makro bazda da ekonomik büyüme, iç yatırımlar, işgücü, ihracat ithalat gibi reel değişkenler ile faiz oranları, döviz kurları, enflasyon, ödemeler dengesi gibi finansal değişkenler etkilenebilecektir.

Bu çalışmada Doğrudan Yabancı Yatırımların makroekonomik etkileri temel olarak Çin örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.(Sun,1998;675-..) Çin hükümetinin 1978 de serbest piyasa ekonomisine yönelik reformları neticesinde, 1978-1996 döneminde ortalama yıllık %9.8 büyüme yakalanmıştır. Bu dönemde yaklaşık 205 milyar dolarlık Doğrudan Yabancı Yatırım girişi sağlanmıştır. Bu bölge ekonomilerinde 1998 deki yavaşlama ile OECD ülkelerinden net sermaye girişi 1997 yılında 4.1 milyar dolar iken 1998'de eksi 1.1 milyar dolar olmuştur.(OECD 2000;33) İlgili dönemde, Çin'in finansal piyasaları yabancı yatırımlara neredeyse tamamen kapalı olmasına, Çin parasının konvertibil olmamasına, kurların ve faiz oranlarının devlet kontrolüne sıkıca bağlı olmasına rağmen, Doğrudan Yabancı Yatırımların ülkenin reel makroekonomik değişkenleri üzerinde büyük etkisi olmuştur.

a. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi;

Doğrudan yabancı sermaye girişi ülkedeki yatırımlar için gerekli finansal kaynak düzeyini artırıp döviz yokluğu ve tasarruf yetersizliği gibi kalkınmanın önündeki darboğazları azaltmakta ve bu baskılardaki rahatlatma ile Doğrudan Yabancı

Yatırımlar ülkede sermaye oluşumunun genişlemesine ve ekonomik büyümeye yardımcı olmaktadır. Yatırım yapan ülkeden yeni teknolojilerin transferiyle, yönetim becerileri ve pazarlamada uzmanlık, yerli ülkedeki üretim etkinliğini ve üretim faktörlerinin verimliliğini artırmaktadır. Doğrudan Yabancı Yatırımlar, ölçülmesi zor olmasına rağmen ülkedeki yerli firmaların teknik etkinliklerini de artırıcı role sahip bulunmaktadır. Bu tür yatırımlar aynı zamanda yerli sektörlerin girdi ve ara mallar teminini sağlayarak endüstrileşmesini, dolayısıyla yerli yatırımların artmasını, çıktı ve işgücü artışını hızlandırıcı biçimde etkilemektedir. Haishun Sun, World Economy-Temmuz 1998 sayısındaki Çin ile ilgili deneysel çalışmasında Doğrudan Yabancı Yatırımın ekonomik büyümedeki etkisini ölçmek için, klasik üretim fonksiyon teorisini, aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

$GDP = f(DK, DFI, FK, L)$ Burada; DK yerli sermaye ile finanse edilmiş sabit sermaye yatırımları, DFI Doğrudan Yabancı Yatırım, FK Yabancı sermaye girişi (Doğrudan Yabancı Sermayenin dışında kalan) ve L işgücünü ifade etmektedir.

Gayrisafi Milli Gelir, yerli yatırım, yabancı yatırım ve işgücü fonksiyonu olarak ve tüm ekonomik veriler 1983 sabit fiyatları ile ifade edildiğinde, yerli yatırımların (domestic investment) ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olduğu, yerli yatırımlardaki yüzde birlik artışın milli gelirde yüzde yarımlik bir artış meydana getirdiği görülmüştür. 1983-1995 döneminde yerli sermaye ile finanse edilmiş sabit sermaye yatırımları ortalama yıllık %16.1'lik artış, bu da milli gelirde yıllık ortalama %8.1'lik artış demektir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar'da da %1'lik artış, milli gelirde %0.05'lik artış meydana getirmektedir. Bu dönemde Doğrudan Yabancı Yatırımlarda ortalama yıllık %41.65 artış gerçekleştiğinden (41.65 x 0.05) bunun sonucu milli gelirdeki büyümenin %2.1'i doğrudan yabancı yatırımlardan gelmektedir. Doğrudan Yabancı Yatırımın dışında kalan yabancı sermayenin de ekonomik büyümede pozitif etkisinin olduğu görülmüştür. Çin'de bu dönemde işgücündeki yüzde birlik artış da milli gelirde %0.3'lük artış meydana getirmiştir.

b. Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Yatırımlar Üzerindeki Etkisi;

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, yatırım yapılan ülke ekonomisini farklı doğrultularda etkilemektedir. Bu tür yatırımlar yeni yatırım fırsatlarını da beraberinde getirerek yerli firmaları yatırım yapma konusunda cesaretlendirmektedir. Çin'de yabancı yatırımcı firmalar 80'li yılların ortasında endüstri faaliyetlerinde önemli konuma gelmişlerdir. 1995 yılında 49 559 yabancı yatırımcı, endüstri sektöründe faaliyet göstermiştir. Yabancı firmaların üretimlerinin endüstri brüt çıktı değeri (Gross Output Value of Industry) 1988 de 15.6 milyar yuan iken, 1995 de 913.8 milyar yuana, brüt çıktı değeri içerisindeki pay da %0.9'dan %11.9'a çıkmıştır. Devlet işletmelerinin, brüt çıktı değeri içerisindeki payı 1988'de %56.8 iken 1995'de %34'e inmiştir. Yukarıda ifade edilen değişkenler ile yerli sermaye ile finanse edilmiş sabit sermaye yatırımlarının fonksiyonu aşağıdaki gibi ifade edilecek olursa; $DK = f(YPC, DFI, FK)$ Burada; YPC kişi başına milli geliri

göstermektedir. Bu analizin sonucu kişi başına milli gelirin, yerli sermaye ile finanse edilmiş sabit sermaye yatırımlarının temel belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Kişi başına gelirdeki %1'lik artış yurt içi yerli yatırımlarda %0.8'lik büyüme yaratmaktadır. Aynı şekilde Doğrudan Yabancı Yatırımlar da ki %1'lik bir artışın da yerli yatırımlarda %0.12'lik artışa yol açtığı hesaplanmıştır. Bu dönemde, Doğrudan Yabancı Yatırımlar da ortalama yıllık artışın %41.65 olduğu dikkate alındığında (41.65×0.12) yerli yatırımların artışında %5'lik paya sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca, Doğrudan Yabancı Sermaye ile hava alanları, limanlar, enerji santralleri, otoyollar ve telekomünikasyon v.b.gibi altyapı yatırımlarının yapılması, yerli firmaların yatırım olanaklarını artırmaktadır. Çin de 1981 de %3.8 olan toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki yabancı sermayenin payı 1996 da %11.7'ye çıkmıştır.

c. Doğrudan Yabancı Yatırımların İşgücü Yaratma Üzerindeki Etkisi;

Gelişmekte olan ülkelerin öncelikli sorunlarının başında gelen yüksek orandaki işsizlik konusunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar büyük bir problem çözücü olarak görev yapmaktadır. Yerli ülkelerin, Doğrudan Yabancı Yatırımlardan olan önemli beklentilerden birisi işsizliğe olumlu katkı vermesidir. 1995 yılında yabancı kuruluşlarda çalışan Çinli sayısı 10 milyonun üzerinde olup bunun da yaklaşık 9 milyonu endüstri sektöründe yer almıştır ki bu da sektörde toplam çalışanlar içerisinde %6.2'lik payı göstermektedir. 1995 yılında yabancı firmaların işe aldığı eleman sayısı 1 350 000 olup bu da işe alınanların %21'ine karşılık gelmektedir.

Doğrudan Yabancı Yatırımların başka bir olumlu yanı da, işçilerin ortalama ücretlerinde yarattığı artıştır.(Das 1999; 86..ve Honson 1995;150..) Yabancı firmaların verdiği ortalama ücret, devletin verdiği ücret ortalamasından 1995 yılında %43.3 daha fazla olmuştur.(Örneğin, Yabancı firma ortalama yıllık ücreti 8 058 Yuandır). Bu tür yatırımların bir başka etkisi de işgücü verimliliğinin artması ile birlikte işgücünün geleneksel sektörlerden (tarım gibi), endüstri ve hizmet sektörlerine kaymasını sağlamasıdır.

d. Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracat ve Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Etkisi;

Özellikle ihracata yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve bu yatırımlarla birlikte gelen yeni teknolojiler ile ileri üretim teknikleri ülkenin verimliliği ve rekabet üstünlüklerini artırmaktadır. Bu yatırımlarla gerçekleşen, yabancı firmaların ürettikleri ve daha önce ithal edilen ürünler, iç piyasadan karşılanabilir olmaktadır. Bu da ülkede döviz tasarrufunun yapılmış olması demektir. Çin, 1976 - 1996 döneminde ihracatında ortalama yıllık %16.4 büyüme gerçekleştirmiş, ihracat rakamını 330 milyon dolardan 61.5 milyar dolara çıkartmıştır. Bunun içerisinde yabancı firmalar çok büyük rol oynamıştır. 1983-1996 döneminde yabancı yatırımcıların ihracatı ortalama yıllık %49.5 artarken, toplam ihracat içerisinde

1981'de %3.3 olan yabancıların payı 1996'da %40.7'e çıkmıştır. Özellikle, işçilik ücretine hassas mallarda Çin dünya pazarlarında büyük ihracatçı olmuş, bunun yanında büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren ürünlerde de ihracat hacmini hızla artırmıştır. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ülke ihracatını artırırken ithalat üzerinde de etkili olmuştur. Yabancı yatırımcılar makine, ekipman gibi yatırım mallarını genelde ithal etmişlerdir. Örneğin, 1993 ithalat rakamının yaklaşık %40'ı yabancı firmaların yatırım malları ithalatından oluşmaktadır.

İkinci olarak, hammadde, yedek parça ve diğer ara malların ithalatı ve bu firmaların ithal mal kullanmadaki hassasiyetleri dış ticaret açıklarına neden olmaktadır. Ticaret açığı ülkeyi iki şekilde etkilemektedir. İlki Keynes'in gelir teorisine göre ticaret açıkları, ithal eden ülke için toplam talepte olan net kaçağı ifade etmekte olup bu da ülke büyümesini olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan eğer yabancı yatırımcı firmaların ürünleri ithal ürünlerin yerini tutuyorsa bu durumda da ülke döviz tasarrufunda bulunarak kazanç elde edecektir.

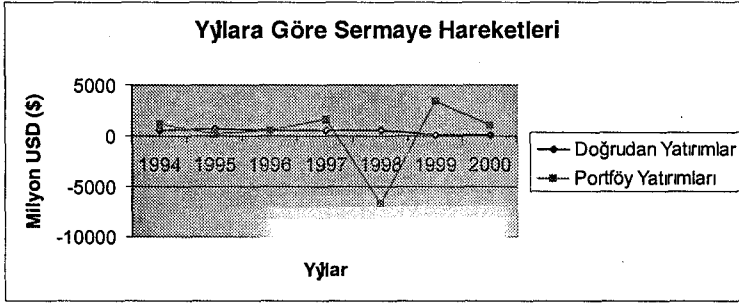
Üçüncü olarak, çokuluslu firmaların transfer fiyatlarındaki oynamalarla suni ticaret açıkları yaratmalarıdır. Dış ticareti genelde çokuluslu firmalar kontrol etmektedir. (Marjit 1999;625..) Doğrudan Yabancı Yatırım yapan çok uluslu firmalar, ihraç edilen malın fiyatını düşük değerleyerek ve ithal edilen malın fiyatını da aşırı değerleyerek, ticari borçlarını yüksek tutup global olarak karlılığını artırabilmektedirler.

Tüm bu değerlendirmelerle birlikte Doğrudan Yabancı Yatırımlar Çinin ticaret hacmini olumlu etkilemiştir. Öyle ki, transfer fiyatları ve ithalattaki oransızlıkların neden olduğu ticari açıkların Çin ekonomisini olumsuz etkilemesine rağmen, yabancı firmaların ticari açıklarının ekonomideki net etkisi toplam ticaret dengesini etkileyen genel ekonomik faktörlere bağlı olmuştur.

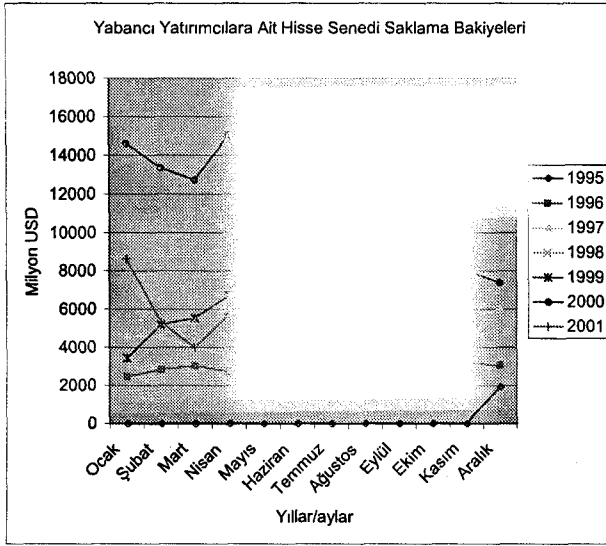
IV. TÜRKİYE'NİN YABANCI SERMAYE PROFİLİ

Türkiye 1954 yılında Yabancı Sermaye Kanunu'nu ile başlayan ve 1980'li yıllardaki düzenlemeleri ile yabancı sermaye konusunda en liberal mevzuata sahip ülkelerden biri durumundadır. Yürürlükteki mevzuata göre, yabancı yatırımcıların, ortaklık payına ait bir kısıtlamaları bulunmamakta, Türk yatırımcılar ile aynı haklara sahip bulunmakta, getirdikleri dövizleri döviz tevdiat hesaplarında tutabilmekte, kazançları serbestçe dışarıya transfer edilebilmekte, istediği yabancı personeli istihdam edebilmekte ve dış kredi anlaşmalarını serbestçe yapabilmektedir.

Türkiye'nin net Doğrudan Yabancı Yatırımları ile yabancıların net portföy yatırımlarının grafik üzerindeki durumu incelendiğinde portföy yatırımlarının çok esnek hareket etmesine karşılık, doğrudan yabancı yatırımların daha istikrarlı seyrettiği görülmektedir.

Grafik 1: Yıllara Göre Sermaye Hareketleri

Portföy yatırımlarında sermayenin kriz dönemlerinde ülkeyi terk etme eğilimi Grafik-1'de görülmektedir. Portföy yatırımları ülke ekonomisinde yaşanan krizlerden akışkanlığı sayesinde çok kısa bir sürede çıkış yapabilmektedir. Aşağıda İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında yabancı yatırımcılara ait hisse senedi saklama bakiyelerinin seyrine ait grafikte bu durumu doğrulamaktadır.

Grafik 2: Yıllar ve Aylar İtibariyle İMKB'de Yabancı Yatırımcılara Ait Hisse Senedi Saklama Bakiyeleri (Kaynak: TCMB)

Grafik-2, İMKB'de 1998 ve 2000 yıllarında yabancı yatırımcıların çok büyük tutarlarda portföylerini azalttıklarını göstermektedir.

ABD tarafından 1994 yılında 2000'li yıllar için geliştirilen "Yükselen 10 Büyük Pazar" stratejisinde Türkiye, Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu stratejiye göre Türkiye'nin 1998 yılında 45 milyar dolar yatırım çeken Çin'in gerisinde, 29 milyar dolar çeken Brezilya'nın önünde olması gerekmektedir. Yani, Türkiye'nin yılda 30 ila 50 milyar dolar arasında bir rakamı yabancı yatırım olarak çekmesi

gerekmektedir. (DPT 2000; 16) 2000 yılında Doğrudan Yabancı Yatırım girişi rakamının önceki yıla göre yüzde yüzün üzerinde artış göstererek 1.7 milyar dolar olması kesinlikle yeterli olmamaktadır. Yabancı yatırımcı özellikle sabit sermaye yatırımı yapmakta ise ülkedeki teşvik sistemini ve yasal düzenlemeleri yeterli bulmamakta, makroekonomik ve siyasi istikrarı sürekli kılacak yapısal reformların uygulanmakta olduğunu görmek istemektedir.

SONUÇ

Doğrudan Yabancı Yatırım ile ülkenin kalkınmışlığı ve yaşanan krizler arasında ilişki kurulması mümkündür. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı firmaların neredeyse tamamına yakınının (%90-%95) yenileme ve genişleme yatırımlarının oluşturduğu Doğrudan Yabancı Yatırım tutarı ve profili yetersizdir. Birleşmiş Milletler ve pek çok örgüt tarafından "Kalkınmanın Motoru" olarak kabul edilen ve uygulamada da sonuçları test edilen Doğrudan Yabancı Yatırım konusuna gerekli önem verilmelidir. Yabancı sermaye girişi için gerekli siyasi istikrar ve güven ortamı sağlanarak 2002 yılında en az 10 milyar dolarlık sermaye girişi hedeflenmelidir. Takip eden birkaç yıl içerisinde de bu hedefin 30 milyar dolar düzeyine ulaşması hedeflenerek ülkenin gerçek potansiyeli yakalanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Bircan, Elif, "Finansal Krizlerin Nedenleri, Oluşumu ve Sonuçları; Güneydoğu Asya, Meksika ve Türkiye Örnekleri", Yayınlanmamış Master tezi çalışması, G. Ü. SBE, Ankara, 2001.
- Das, Satya P., "Direct Foreign Investment Versus Licensing", Review of Development Economics, Vol.3, Sayı 1, Şubat 1999.
- "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu" Devlet Planlama Teşkilatı No: 2514-ÖİK 532, Ankara, Mayıs 2000.
- Hanson II, John R., "Is Cheap Labor A Magnet For Capital?", Journal of Economic Education, Vol.26, İlkbahar 1995.
- Mandle, Jay., "Reforming Globalization", Challenge, Vol.44, Sayı 2, Mart/Nisan 2001.
- Marjit, Sugata; Yew Kwang Ng, Broll Udo, Moitra Bhaswar., "Resolving The Credibility Problem Of An Honest Government: A Case For Foreign Investment Subsidy", Review of International Economics, Vol.7, Sayı 4, Kasım 1999.
- OECD "Financial Market Trends", 2000, No.76, Haziran, 2000.
- Sun, Haishun., "Macroeconomic Impact of Direct Foreign Investment in China: 1979-1996" World Economy, Vol.21, Sayı 5, Temmuz 1998.
- Uygur, Ercan, "Krizden Krize Türkiye - 2000 Kası ve 2001 Şubat Krizleri" Ankara, Mart 2001.
- Yılmaz, Rasim, "Bankacılık Krizleri, Makroekonomik İstikrar ve Ahlaki Tehlike" İşletme Finans Dergisi, Mart, 2001.